

Дробязко А. О.

кандидат економічних наук, завідувач відділу фінансових ринків НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, adrobyazko@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0453-0709>

ГЛИБИННІ ПРИЧИНИ СИСТЕМОЇ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто соціально-економічні аспекти глибоких причинно-наслідкових зв'язків поточної фінансової кризи. Визначено, що банківські кризи в сучасному світі пов'язують із фінансовими "бульбашками", які виникають у період диспропорцій грошової пропозиції та циклічного попиту ринку. В Україні системна криза посилюється кризою довіри суспільства. Виявлено, що, попри зафіксоване статистикою зростання економіки четвертий рік поспіль, розвиток банківської системи перебуває в незадовільному стані: спостерігається низький рівень довіри з боку бізнесу і населення після періоду "очищення" її від неплатоспроможних банків та банків, які порушували законодавство щодо боротьби з обігом коштів, отриманих злочинним шляхом; не відбувається зростання кредитування корпоративного сектору; рівень негативно класифікованих активів перевищує всі регуляторні ризик-обмеження і набагато більший, ніж у сусідніх країнах. З'ясовано, що банківська система увійшла в суперечність між рентним, олігархічним характером розвитку виробничих відносин і ринковим фінансовим сектором, котрий діє в умовах обмежень, які накладають зовнішні кредиторі країни.

Ключові слова: банківська система України, рентна модель економіки, вплив банківського кредитування на економічний розвиток, чинники фінансової кризи.

Рис. 3. Літ. 14.

Anatolii Drobyazko

Ph. D. (Economics), SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, adrobyazko@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0453-0709>

DEEP CAUSES OF THE SYSTEMIC BANKING CRISIS IN UKRAINE

Abstract. Banking crises in the modern world appear as disproportions of monetary proposal and cyclic demand. The system crisis in modern Ukraine is reinforced by the crisis of public trust in the authorities regarding money circulation. It is revealed that despite the growth of the economy recorded by statistics for the fourth consecutive year, the development of the banking system is in unsatisfactory condition: there is a low level of trust on the part of business and no proper growth of lending to the corporate sector. The level of negatively classified assets of the banking system exceeds all regulatory risks-restrictions and is much greater than in neighboring countries. The central bank did not gain trust in people after the period of "purification" of the banking system from insolvent banks. The Deposits Guarantee Fund of the individuals lost more than five hundred billion hryvnas of assets of the most active population. This money is actually confiscated by oligarchs and bureaucrats of small businesses and depositors. The author considers the socio-economic aspects of causal relations of the current financial crisis. It is found out that the banking system came into conflict between the rental, oligarchic nature of the development of production relations and the market financial sector, which operates in the conditions of restrictions imposed by the country's external creditors. Private investments in the banking sector under such conditions have ceased and the number of institutions and staff have reduced over the past five years. To support economic growth, changes are needed in the state financial policy and the banking sector in particular.

© Дробязко А. О., 2019

Key words: banking system of Ukraine, rent model of economy, influence of bank crediting on economic development, factors of financial crisis.

JEL classification: E52, E58, G21.

Дробязко А. А.

кандидат економічних наук, завідувачий відділом фінансових ринків НІФІ ГУНУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0453-0709>

ГЛУБИННЫЕ ПРИЧИНЫ СИСТЕМНОГО БАНКОВСКОГО КРИЗИСА В УКРАИНЕ

Аннотация. *Рассмотрены социально-экономические аспекты глубинных причинно-следственных связей текущего финансового кризиса. Определено, что банковские кризисы в современном мире связывают с финансовыми "пузырями", которые возникают в период диспропорций денежного предложения и циклического спроса на рынке. В Украине системный кризис усугубляется кризисом доверия общества. Выявлено, что, несмотря на зафиксированный статистикой рост экономики четвертый год подряд, развитие банковской системы находится в неудовлетворительном состоянии: наблюдается низкий уровень доверия со стороны бизнеса и населения после периода "очистки" ее от неплатежеспособных банков и банков, которые нарушали законодательство по борьбе с оборотом средств, полученных преступным путем; не происходит роста кредитования корпоративного сектора; уровень негативно классифицированных активов превышает все регуляторные риск-ограничения и гораздо больший, чем в других странах. Выяснено, что банковская система вошла в противоречие между рентным, олигархическим характером развития производственных отношений и рыночным финансовым сектором, который действует в условиях ограничений, накладываемых внешними кредиторами страны.*

Ключевые слова: банковская система Украины, рентная модель экономики, влияние банковского кредитования на экономическое развитие, факторы финансового кризиса.

Нині в Україні не висувається альтернатив ринковій системі, немає заперечень проти приватної власності, незважаючи на стереотипи мислення на взірць "рівності можливостей", "добробуту" і "впевненості в завтрашньому дні", сформовані протягом десятиліть у громадській думці. За добу незалежності наша країна втратила позиції експортера продукції з високим ступенем доданої вартості та дедалі більше стає сировинним придатком світової економіки, що залежить від кон'юнктури цін на світових товарних ринках та вимог міжнародних кредиторів. Проблема полягає не тільки в неспроможності сформулювати об'єднавчу економічну ідею і проводити послідовну ринкову політику демонополізації і захисту прав власності, а й у згаданих стереотипах мислення.

В Україні статистика фіксує зростання ВВП чотирнадцять кварталів поспіль, але рівень розвитку банківської системи з точки зору експертного середовища у 2019 р. був незадовільним. Передусім не відбувається збільшення кредитування корпоративного сектору економіки. Реальний обсяг банківських кредитів корпоративному сектору відносно ВВП зменшився із 44,1 % у 2013 р. до 24,2 % у 2018 р. [1]. Рівень негативно класифікованих активів банківської системи найбільший серед країн колишнього СРСР і за дослідженням S&P становить 52,8 % [2]. Причому це явище спостерігається через

три роки після періоду “очищення” банківської системи від неплатоспроможних банків та банків, які порушували законодавство щодо боротьби з обігом коштів, отриманих злочинним шляхом.

Питанням розвитку банківської системи України в сучасних умовах, пошуку шляхів подолання кризових явищ та зміцнення фінансових важелів забезпечення економічної безпеки присвячено праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема Т. І. Єфименко, С. С. Гасанова, А. О. Любіча та ін. [3–8].

Метою статті є аналіз глибинних причин повільного розвитку країни і можливостей впливу банківської системи на прискорення економічного розвитку.

З метою подолання сформованих стереотипів ми повинні отримати краще розуміння радянської економічної системи. До основних здобутків радянського періоду належав стереотип “рівності”, або відносної рівності доходів громадян та доступу до соціальних благ. Це подавалось як один із ключових чинників різниці між соціалізмом і капіталізмом і становило системну різницю між формаціями за марксистською теорією.

Нині є багато публікацій, у яких учені намагаються оцінити соціально-економічний характер суспільства, що сформувалося в Радянському Союзі та інших східноєвропейських країнах [9]. За державної власності на засоби виробництва ринок не потрібний, його замінює централізоване планування товарно-матеріальних потоків. Отже, із самого початку, якщо економіка країни розвивається на основі внутрішніх виробничих сил і природних ресурсів, відносини між суб'єктами господарювання формуються на засадах державного регулювання товарного обміну. Політичне та ідеологічне протистояння з рештою світу унеможлиблювало будь-які прямі зовнішньоекономічні відносини між суб'єктами господарювання; таким чином, національній економіці доводилось задовольняти потреби через централізоване планування обміну товарними ресурсами або через вузьке вікно можливостей монополії зовнішньої торгівлі, знову-таки за допомогою централізованого фінансування.

Після Другої світової війни, при утворенні світової соціалістичної системи (об'єднання країн із господарськими комплексами, які вже історично склалися), натуральний характер економіки був дещо ослаблений, але економічні відносини в рамках системи були переважно сформовані не економічними, а політичними методами, і ґрунтувалися на централізованому плануванні у грошовому й натуральному вимірах.

Монопольне місце державної власності на засоби виробництва та відсутність конкуренції призвело до того, що засоби виробництва поступалися за стандартами передових країн, які розвивалися на конкурентних засадах, постійно модернізувалися: в останніх держава втручалася в економіку тільки в разі виникнення суперечностей на ринку, які вимагали регуляції. Не беручи до розгляду розвиток космічно-воєнно-промислового комплексу (стимульований не економічними, а політичними факторами), ми можемо зробити висновок, що техніка і технології для масового вжитку були примітивнішими порівняно зі стандартами таких країн, як США, Японії, Німеччини та ін. Більше того, галузева монополізація навіть у розробленні військово-промислової продукції призводила до того, що наукові розробки і прилади, підготовлені на підприємствах певних державних монополій, дуже важко переноси-

лися в суміжні галузі. Держава, котра монополізувала власність на землю, надра й решту видів виробництва, виступала як великий феодал, що делегував свої повноваження на місця і призначав розпорядників. Отже, економічна система фактично становила систему монополістичного феодалізму. Саме таку систему успадкувала Україна [9]. Архаїчна управлінська структура та відсутність економічних стимулів гальмували прогресивні нововведення. За значної кількості наукових досягнень і винаходів, відсутності захисту прав приватної власності жодне наукове досягнення не сприяло світовому лідерству при створенні продукції масового вжитку на світовому ринку.

Феодальна економіка не “працює” на людину, але людина повинна працювати на неї. Це саме і є чинником відставання від розвинутих країн у багатьох галузях економіки, що стало особливо помітним на етапі бурхливого розвитку науково-технічної революції. Економічна система держави, що базувалася на монополістичному феодалізмі, концентрації майна в руках централізованої влади, містила всі компоненти класичної феодальної економіки: особливе місце розпорядника – управителя; розвинуту систему установ примусу; відсутність права трудящих на протест. У свідомості громадян була сформована патерналістська система світогляду, що і нині домінує у більшості українців, відповідно до якої держава повинна забезпечити людині всі основні блага та гарантії [9].

Для повноти оцінки феодальних символів економічної системи необхідно переглянути ставлення до тіньової економіки в тому періоді згідно із співвідношенням економічних систем феодалізму і капіталізму. На пострадянському просторі можна виокремити дві тіньові сфери, що часто переплітаються: нелегальне виробництво і продаж товарів та послуг широкого вжитку для населення. Із ними тісно пов'язані злочини, такі як шантаж, вимагання, корупція і т. ін. Водночас певною мірою можна говорити про прогресивний характер тіньових підприємств як ембріона капіталістичного виробництва всередині феодальної економіки. Незаконність тіньового виробництва і постійні переслідування з боку державного репресивного апарату змушували менеджерів тіньової економіки неофіційно сплачувати гроші за свій захист.

З 1985 р., коли почалася так звана перебудова, в організації економічної сфери (ідеологічно і політично) було закладено ідею легалізації та розвитку підприємств, які раніше працювали в тіні. Передусім вона втілювалася у спробі легалізації всіх форм власності та економічних методів управління, стимулюванні індивідуальної трудової діяльності й кооперативного руху. Але в ментальному світогляді суспільства зберігалось попереднє ставлення до прав приватної власності. Тому подальші проблеми, пов'язані з рейдерським і адміністративним перерозподілом засобів виробництва, не отримали належного розуміння з боку суспільства: у масовій свідомості всі великі капітали вважаються нажитими нечесним шляхом, а отже, бізнес не заслуговує на захист, незважаючи на всі нові формальні закони.

Щодо розвитку банківської системи, то вона також була монополізованою. У країні діяли кілька спеціалізованих систем, які мали філії та контори в кожному регіоні та місті. Наприклад, “Агропромбанк” обслуговував грошовий обіг галузі сільського господарства та переробку продукції, “Промбудбанк” – підприємства промислового комплексу і будівництва, “Соцбанк” – торгівлю

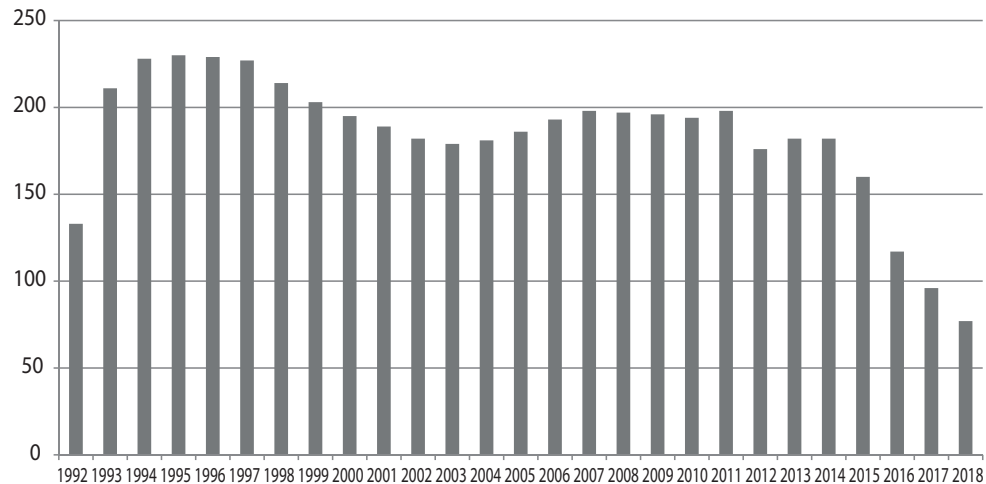

Рис. 1. Динаміка кількості банків – юридичних осіб, що мали ліцензію на кінець періоду, од.

Складено за даними Національного банку України (www.bank.gov.ua).

й бюджетну соціальну систему, “Експортно-імпортний банк” – підприємства, які мали зовнішньоекономічні відносини, “Ощадбанк” акумулював кошти населення і був нетто-кредитором різних державних програм і т. ін. З “перебудовою” почали з’являтися галузеві та приватні банки. Розпочався процес відокремлення республіканських контор банків від союзних банківських монополій. Перші банки з приватним капіталом реєструвалися в Центральному банку СРСР. У надрах бюрократичної системи визрів ембріон наступної економічної формації, але соціальна психологія людей, як зазначалося, залишилася незмінною і ворожою до сприйняття прав на приватну власність.

На рис. 1 та 2 показано динаміку реєстрації і ліквідації банків та кількість банків, що мали ліцензію на ведення банківських операцій. Для реєстрації нового банку мінімальний статутний внесок дорівнював 10 млн євро у гривневому еквіваленті, що фактично становили прямі приватні інвестиції, які далі використовувались на кредитування приватного бізнесу. Тобто механізм становлення банківського ринку в Україні був ринковий і створював потік прямих приватних інвестицій, що далі трансформувався у позиковий капітал. Протягом усього періоду здійснювалася реєстрація нових приватних та ліквідація збанкрутілих структур. Особливість виникнення нових банків у період до 2008 р. полягала в тому, що це переважно були структури, які обслуговували фінансові потоки промислово-фінансових груп (ПФГ). Перевищення накладними витратами ПФГ певного порога спонукало створювати додаткові фінансові інструменти розрахунково-позикового характеру. Крім того, банк надавав юридичні інструменти захисту прав власності в умовах частоті зміни місцевих еліт і загрози рейдерства. Ситуація почала змінюватися після світової фінансової кризи 2008 р., коли держава стала посилювати регуляторні вимоги до банківської діяльності й увійшла у статутні капітали

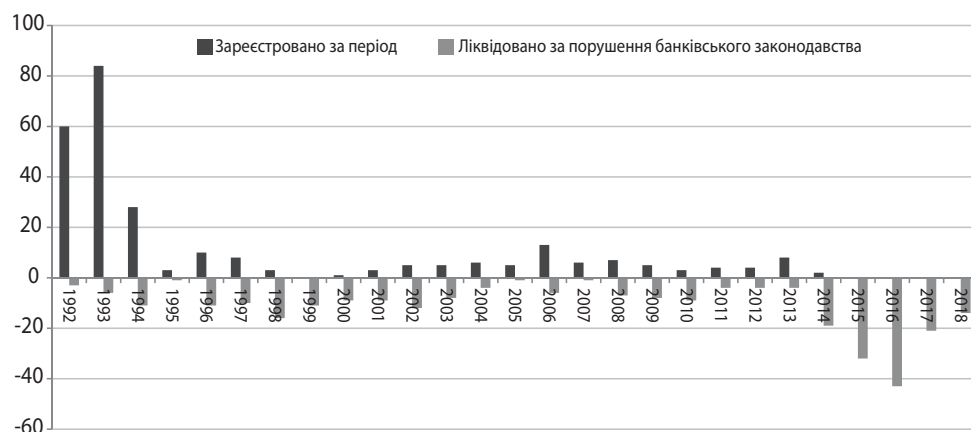

Рис. 2. Кількість банків, що отримали ліцензію на право проведення операцій та ліквідованих за порушення банківського законодавства, од.

Складено за даними Національного банку України (www.bank.gov.ua).

збанкрутилих банків – “Укргазбанку”, “Киева”, “Родовід Банку”. В наступному кризовому періоді у 2016 р. націоналізовано найбільший у країні “Приватбанк”.

Запровадження після кризи 2014 р. нових вимог до банків і банківської діяльності й зусилля регулятора, спрямовані на “очищення” банківської системи, призвели не тільки до вилучення з ринку більше ніж 100 юридичних осіб, а й до зупинення входження нових структур на банківський ринок і встановлення на ньому державного домінування, тобто до нового періоду державної монополізації. Уповільнення темпів кредитування банками реального сектору економіки спричинене як збільшенням НБУ вимог до мінімального статутного капіталу до 500 млн грн при реєстрації нових банків, посиленням регуляторних норм, так і запровадженням закону про збільшення відповідальності пов’язаних із банком осіб [10; 11] і появою можливості похідного позову про відшкодування збитків, завданих посадовою особою господарському товариству її діями або бездіяльністю [12]. Подальша судова практика 2018–2019 рр. характеризувалася позовами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб до учасників істотної участі, членів наглядових рад, правлінь і кредитних комітетів банків, за якими завершилася ліквідаційна процедура і були зафіксовані збитки. Одним із наслідків подібних дій є відмова іноземних громадян від підписання контрактів як членів Наглядової ради націоналізованого “Приватбанку”.

Проаналізуємо процеси, що відбувалися в реальній економіці. Перехід до ринкових відносин [9] варто розглядати як позитивне явище, оскільки капіталістична економічна система замінила феодальну. Але реформи, що проводяться, досі мають характерні риси економічної системи радянського періоду. Це втілюється як у великій кількості підприємств державної форми власності, домінуванні державного регулювання та нагляду за суб’єктами економічної діяльності, так і у відмінностях у ставленні громадян до розподілу добробуту, доходів та власності.

Масова ваучерна приватизація державної власності, проведена на початку 1990-х років, спиралася на ідеї отримання рівного безкоштовного права власності на частину суспільного майна і дала подальший поштовх розвитку ринкових відносин у країні. Це робилося для імітації соціальної справедливості й соціальної рівності, яких об'єктивно дотриматися було неможливо (люди мали різні виробничий стаж і доходи, кількість членів сім'ї, соціальний статус і доступ до важелів управління). Таким чином запуск ринкового механізму в Україні був прикладом оновленої комуністичної ідеї і посткомуністичної економічної реформи, користування комуністичною ідеологією в найбільш спотвореному вигляді. Наслідками цієї реформи стали швидке розшарування суспільства, концентрація промислової власності в обмеженого кола осіб, наближених до владних важелів; далі відбулася низка інфляційних криз, що прискорили процеси концентрації капіталу та зубожіння великого прошарку населення.

Безкоштовне розповсюдження власності без зміни в управлінні спричинило серйозні наслідки для людей, а також суспільства загалом: якщо особа не заробила майно, а отримала його за допомогою експропріації або рейдерства, вона ніколи про нього не дбатиме. Водночас розпорядники промислової власності в результаті ваучерної приватизації отримали важелі, які дали їм можливість сконцентрувати у своїх руках право на безконтрольне отримання доходів, на розпорядження майном і, зрештою, на володіння, яке часто вони виносили за межі країни в інші юрисдикції. Після ваучерної приватизації розпочалися об'єктивні процеси перерозподілу власності, її концентрації у структурах, сформованих ще за радянських часів, переділу монополій серед політичних груп, становлення олігархічної системи господарювання. У цих умовах підприємства, які створювали продукцію з високим ступенем доданої вартості, мали конкурувати на відкритому ринку із закордонними аналогами, а природні монополії з експортним потенціалом одержали можливість продавати свою продукцію без істотних капіталовкладень у виробництво. Закриття Росією ринків збуту, насамперед продукції військового призначення, посилювало тенденції промислової деградації країни. Весь цей вектор розвитку, разом із серією економічних криз, призвів до програшу Україною економічних перегонів країнам-сусідам. На початку 1990-х років ВВП України і Польщі перебували майже на еквівалентному рівні, тоді як у 2019 р. відрізнялися більше ніж у чотири рази (рис. 3).

Аналіз застав позичальників збанкрутілих банків Фондом гарантування вкладів фізичних осіб у 2018 р. показав деіндустріалізацію країни за участю місцевих кептивних банків. Багато національних підприємств, які випускали продукцію для внутрішнього споживчого ринку, після вступу України у Світову організацію торгівлі, а також закриття російського ринку виявилися неконкурентними і, в кінцевому підсумку, неплатоспроможними. Банки втратили значні активи при кредитуванні приватизованих підприємств, що збанкрутували. Замість працюючих бізнесів, під які видавалися кредити, у результаті складних і тривалих судових процедур банки отримали неліквідні будівлі й промислові території, що потребували вкладень в охорону, підтримку мінімальної життєдіяльності тощо. Неконкурентоспроможними виявили-

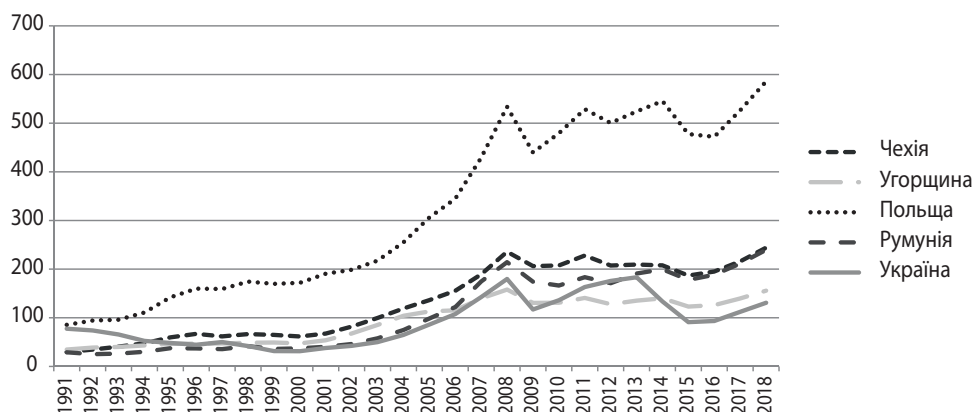

Рис. 3. Динаміка ВВП Польщі, Румунії, Чехії, Угорщини, України, дол. США

Складено за даними Світового банку (<https://data.worldbank.org/indicator/>).

ся й підприємства державних монополій, котрі надають послуги широким верствам населення і постійно отримують кошти, але їхні доходи не дають змоги обслуговувати залучені кошти за діючою процентною ставкою. Ці підприємства не можуть бути ліквідовані через соціальну значимість (теплоцентралі, водопостачання), але вони не здатні не тільки розрахуватися за попередніми кредитами з банками, а й навіть стабільно сплачувати проценти. За умов, що склалися, судова гілка влади в судових процесах займає скоріше позицію захисту прав позичальника (тобто нібито дотримується соціальної справедливості), а не захисту прав кредитора, що притаманне західній цивілізації. Як наслідок, кредитний процес за останні п'ять років у банківській системі суттєво загальмувався. У рентній економіці банки виконують скоріше розрахункові функції, але перестають здійснювати функції перерозподілу ресурсів домогосподарств у корпоративне кредитування економіки.

Паралельно з процесами перерозподілу економічної спадщини соціалізму в Україні відбувався процес інтеграції у світове господарство. З 1992 р. Україна стала членом Міжнародного валютного фонду (МВФ), а з вересня 1996 р. взяла зобов'язання за ст. VIII Договору з МВФ щодо конвертованості національної валюти за поточними операціями. Перша програма співпраці з МВФ розпочалася у 1994–1995 рр. із системного трансформаційного кредиту, який передбачав низку комплексних реформ, спрямованих на перехід від планової до ринкової моделі. У рамках другого етапу (1995–1998 рр.) програми було досягнуто певної макроекономічної стабільності – обмеження фінансування бюджетного дефіциту Національним банком України, створено умови для структурної реформи, припинено програми “цільової підтримки” державних монополій. Саме в цей період було проведено ваучерну приватизацію великих підприємств, створено первинні інститути фондового ринку, здійснено неконфіскаційну грошову реформу. Подальші реформи мали на меті зміну системи державного управління (податкової та митної служб), системи пенсійного забезпечення, регулювання енергетичного та сільськогосподарського секторів. Не всі процеси відбувалися гладко: програми співробітництва з МВФ

призупинялися. Але з початком XXI ст. в Україні відбулася інтеграція металургійної, рудодобувної, хімічної та сільськогосподарської промисловості у світові товарні фінансові ринки. У 2002–2007 рр. склалися умови для широкого входження на внутрішній фінансовий ринок приватних транснаціональних банківських і страхових компаній, які вклали більше ніж 40 млрд дол. США у фінансові компанії, створені раніше за рахунок приватних інвестицій. Станом на 1 січня 2019 р. на вітчизняному банківському ринку мали ліцензію та виконували операції 77 банків, зокрема 37 за участю іноземного капіталу й 22 дочірні структури зі 100-відсотковим іноземним капіталом [1]. Іноземний капітал контролює більше третини ринку в усіх основних сегментах ведення банківського бізнесу, і постає питання, де є межа фінансової безпеки держави.

Фінансова “бульбашка” банківського кредитування, яка формувалася валютним кредитуванням домогосподарств напередодні інфляційно-девальваційних криз 2008–2009 та 2014–2015 рр., неефективним процесом приватизації кінця 1990-х років, призвела до істотної втрати виробничого капіталу на підприємствах, що виготовляють продукцію з високим ступенем доданої вартості, і паралельного формування інтегрально-монопольних структур, які є основою нинішніх рентних економічних відносин з уже сформованими транснаціональними олігархічними центрами. Обсяги поточного кредитування домогосподарств не компенсують потреби економіки в коштах для прискорення економічного зростання країни.

У 2019 р. склалася ситуація, коли державні банки, переобтяжені негативно класифікованими корпоративними кредитами, не в змозі підтримувати неефективну економіку. Транснаціональні компанії, які набули розвитку через експорт української сировини, знаходять кредитну підтримку як унаслідок розміщення цінних паперів на зарубіжних фондових ринках, так і реалізації закордонних лізингових програм, кредитування в іноземних банках. Банки з іноземним капіталом, що працюють на місцевому ринку, не кредитують українські компанії, які зазнали дефолту у період кризи. Вони підтримують бізнес своїх міжнародних контрагентів і працюють за ризик-процедурами материнських структур. Іноземні юрисдикції створюють привабливі умови для українських підприємців із метою перенесення виробничих потужностей до їх країн. Частка приватних банків з українським капіталом – незначна, щоб впливати на ситуацію. Кредитний портфель юридичних осіб за першу половину 2019 р. скоротився на 5,4 % [1]. Розв’язання цих суперечностей є основним викликом для нової влади. Інша проблема – висока процентна ставка кредитування для позичальників, у якій закладено ризики волатильності обмінного курсу, високої інфляції, ціни ресурсів на внутрішньому ринку, політичні ризики нового перерозподілу власності.

Банківський бізнес, побудований за сучасною моделлю розвинутих ринків, інтегрований у світові фінансові ринки, перебуває у глибокій суперечності з реальним сектором, що спирається на рентні відносини монополізованої економіки. Простих шляхів вирішення цієї проблеми немає.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки.

Невідповідність між поширеним у масовій свідомості патерналістським уявленням про роль держави і вимогами іноземних кредиторів уряду щодо

проведення ліберальних реформ (реальна ціна на енергоносії та комунальні блага, відкриття ринку землі, зміна системи пенсійного забезпечення та ін.) призводить до глибокого невдоволення населення діями майже всіх урядів і до соціальної напруженості, що періодично завершується зміною політичних еліт.

Після масової приватизації 1990-х років відбувся процес розподілу підприємств на життєздатних, чия продукція користувалася попитом, і тих, що програли конкуренцію на відкритому ринку. Під заставу нежиттєздатних підприємств у попередні періоди були запозичені значні обсяги кредитних ресурсів. Через бюджет на покриття цієї фінансової “бульбашки” після фінансових криз 2008–2009 та 2014–2015 рр. було витрачено значні кошти. У період кризи втратили ресурси підприємства малого і середнього бізнесу (МСБ) і фізичні особи, котрі тримали вклади у понад 200 збанкрутілих банках, що суттєво загальмувало розвиток МСБ. Саме ця нерозв’язана суперечність між банками і нежиттєздатним бізнесом, який часто підтримується державою, гальмує подальший розвиток економіки у 2019 р. Запропоновані законодавчі рішення щодо реструктуризації заборгованості неефективних, але соціально значимих підприємств не працюють, оскільки необхідні рішучі реформи у промислово-соціальной політиці.

Тягар соціальних стереотипів, що залишилися від розвинутого соціалізму, не дає змоги проводити рішучі, але болючі ринкові реформи. Відповідні електоральні настрої підтримують політичні сили, котрі обіцяють перерозподіл “соціальних благ” і “соціальну рівність”, чия діяльність закінчується погіршенням економічної ситуації і наступною фінансовою і політичною кризою.

В економічних умовах, що склалися, галузі, які здатні експортувати необроблену сировину, перетворилися на монопольно-олігархічні структури, центри управління яких винесені за межі країни. За цих умов дешевші залучення коштів підтримують грошові та фондові ринки розвинутих країн, а не України. Корпоративний кредитний портфель вітчизняної банківської системи має тенденції на зменшення за одночасного поширення іноземних лізингових програм у сировинних монополіях.

Імплементация Національним банком України європейських директив щодо стандартів ведення банківського бізнесу на засадах ризик-процедур [13] та вимог Базельського комітету III [14] фактично унеможливила нове кредитування контрагентів із непрозорою структурою капіталу та тих, що зазнали дефолтів у попередні періоди. За несформованого фондового ринку економічна система потребує нових підходів, перезапуску системи. Одним із таких рішень може бути сек’юритизація банківської заборгованості в цінні папери з тривалим строком обігу. Але для цього не тільки потрібні домовленості та зустрічні поступки з боку банків і позичальників, а й участь у цьому процесі профільних міністерств та податкових органів.

В умовах рентної економіки банківська система України втрачає значення як система відтворення капіталу і виконує переважно розрахункові функції. Саме це є причиною відсутності реєстрації нових банків в останні п’ять років і прагнення щодо виведення з ринку банківських послуг без втрати юридичної особи малих діючих приватних банків, котрі не мають заборгованості перед клієнтами, аби займатися в подальшому фінансовим

бізнесом без залучення депозитних коштів населення, але поза межами нагляд з боку НБУ.

Після націоналізації великих банків держава сконцентрувала у своїх руках 55 % банківського бізнесу. На банки з іноземним капіталом припадає 35 % банківського ринку. У разі продажу за урядовими планами [9] “Укргазбанку” у 2019 р. і “Приватбанку” у 2022 р., а також продажу міноритарних пакетів акцій “Укрексімбанку” та “Ощадбанку” іноземним інвесторам країна втратить можливість проведення національної інвестиційної політики і підтримки соціальних програм.

Список використаних джерел

1. Наглядова статистика / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
2. S&P: Україна – лідер за обсягом проблемних кредитів серед пострадянських країн. *Бізнес*. 2019. 5 лип. URL: <https://www.business.ua/news/5800-s-p-nazvalo-ukrajinu-liderom-za-obsyagom-problemnikh-kreditiv>.
3. Дробязко А. О. Перспективи подолання рентної моделі економіки України. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 45–62.
4. Гасанов С. С., Любіч О. О., Бортніков Г. П. Державна підтримка капіталізації та реорганізації банків за участю держави в капіталі. Зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. 128 с.
5. Державні компанії з управління проблемними активами: міжнародний досвід та прийнятність для України / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков, Н. Б. Страхова. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. 222 с.
6. Єфименко Т. І. Монетарні інструменти економічної безпеки держави. *Фінанси України*. 2018. № 1. С. 7–30. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4479.
7. Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2017. 496 с.
8. Актуальні проблеми фінансового управління: глобальні тенденції і національна практика / за ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2018. 496 с.
9. Rapava V. Marxist points of view on the Soviet Communist economic system and the manifestation of egalitarianism in post-communist economic reform. *International Journal of Social Economics*. 1995. Vol. 22, No. 6. P. 29–37. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/03068299510091188/full/html>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов’язаних із банком осіб : закон України від 02.03.2015 № 218-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-19>.
11. Про затвердження Змін до Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів : постанова Правління Національного банку України від 04.06.2015 № 357. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18099218>.
12. Про Закон України від 07.04.2015 № 289-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів” : інформаційний лист Вищого господарського суду України від 25.04.2016 № 01-06/474/16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0474600-16>.
13. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму (ред. від 16.09.2009). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774.
14. Шинкар М. Базельські рекомендації в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правові заходи попередження банкрутства

банківських установ. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №7. С. 104–108.
URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/7/23.pdf>.

References

1. National Bank of Ukraine. (n. d.). *Supervisory Data*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 [in Ukrainian].
2. S&P: Ukraine is the leader in the volume of problem loans among the post-Soviet countries. (2019, July 5). *Business*. Retrieved from <https://www.business.ua/news/5800-s-p-nazvalo-ukrajinu-liderom-za-obsyagom-problemnikh-kreditiv> [in Ukrainian].
3. Drobiazko, A. O. (2018). Perspectives of transition rental model of economy of Ukraine. *Finance of Ukraine*, 8, 45–62 [in Ukrainian].
4. Gasanov, S. S., Liubich, O. O., & Bortnikov, H. P. (2015). *State support for capitalization and reorganization of banks with state participation in capital. Foreign experience and domestic practice*. Kyiv: DNNU “Akademiia finansovoho upravlinnia” [in Ukrainian].
5. Gasanov, S. S., Liubich, O. O., Bortnikov, H. P., & Strakhova, N. B. (2015). *State asset management companies: international experience and acceptability for Ukraine*. Kyiv: DNNU “Akademiia finansovoho upravlinnia” [in Ukrainian].
6. Iefymenko, T. I. (2018). Monetary tools of the state economic security. *Finance of Ukraine*, 1, 7–30. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4479 [in Ukrainian].
7. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2017). *Public finances of Ukraine: development and change management (economic security issues)*. Kyiv: DNNU “Akademiia finansovoho upravlinnia” [in Ukrainian].
8. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2018). *Actual issues of financial management: global trends and national practice*. Kyiv: DNNU “Akademiia finansovoho upravlinnia” [in Ukrainian].
9. Papava, V. (1995). Marxist points of view on the Soviet Communist economic system and the manifestation of egalitarianism in post-communist economic reform. *International Journal of Social Economics*, Vol. 22, No. 6, 29–37. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/03068299510091188/full/html>.
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *On amendments to some legislative acts of Ukraine on the liability of bank-related persons* (Act No. 218-VIII, March 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-19> [in Ukrainian].
11. National Bank of Ukraine. (2015). *On approval of the Amendments to the Regulations on the procedure for registration and licensing of banks, opening of separate units* (Decree No. 357, May 4). Retrieved from <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18099218> [in Ukrainian].
12. Supreme Economic Court of Ukraine. (2016). *On the Law of Ukraine dated 07.04.2015 No. 289-VIII “On amendments to some legislative acts of Ukraine on the protection of investor rights”* (Informational letter No. 01-06/474/16, April 25). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0474600-16> [in Ukrainian].
13. The European Parliament, The Council of the European Union. (2005). *Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing* (edition dated 16.09.2009). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774 [in Ukrainian].
14. Shynkar, M. (2017). Basel recommendations in the context of improving the stability of the banking system as legal measures to prevent bankruptcy of banking institutions. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 7, 104–108. Retrieved from <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/7/23.pdf> [in Ukrainian].